

Dětský pohled

Jaké to je, být dítětem?

„Život je těžký. Musíte na nočník, i když se vám vůbec nechce.“

– Tříleté dítě

Každý, kdo tráví čas s malými dětmi, ví, že často říkají a provádějí neuvěřitelné věci, které nám dávají nahlédnout do jejich myslí. Když byly mé – nyní dospívající – děti předškoláky, některé jejich pohledy na svět jsem si zapisovala. Můj starší syn Raygan nazýval ozvěnu „hlasem, který se schovává“, hnízdo bylo „ptačí kapsa“, paruka „vlasová čepice“ a záchranná vesta „koupací bunda“.

Jednoho dne, když si Raygan oblékal spodní kalhoty, začal „předčítat“ výrobní etiketu: „V domě Hospodinově budu dlít navěky,“ prohlásil. O nějaký čas později si ukousl ze sendviče s burským máslem a marmeládou větší kus, než mohl spolknout, a když zjistil, že se s ním nevypořádá, vyplivl celý náklad na talíř a pravil: „Potřebuju jiný sendvič. Tenhle je mrtvý.“

Můj mladší syn Heath byl jako dítě zrovna tak nápaditý. Své hlavě říkal „hlávka“. Jednoho dne řekl: „Budu si muset koupit nové nohy. Tyhle mne v sandálech nějak bolí.“ Měl ve zvyku ukládat všechno do lednice, které říkal „zimnice“ a schovával v ní všechno od drobných a kamínků po krabici instantních vloček.

Smějeme se mnoha věcem, které děti říkají a dělají. Někdy nad nimi zase pláčeme. Ale pokud chcete s dětmi pracovat, musíte je pozorovat a naslouchat jim, protože vám to pomůže

pochopit, jak přemýšlejí. Zjistíte, čemu rozumí a čemu ne. Když víte, jak přemýšlejí a čemu rozumějí, můžete s nimi lépe komunikovat.

Děti nás překvapují. Často zůstáváme stát, vrtíme hlavou, a říkáme si: „To dítě je jako v jiném světě.“ A máme pravdu. Skutečně je.

Pamatujete si, jaké to bylo být dítětem? Pamatujete, jaké to bylo, když vám ostatní nerozuměli a když jste vy nerozuměli jim? Jaké to je, když se člověk prostě potřebuje zavrtět? Když se mu chce tancovat? Když se mu lidé smějí? Když musí čekat? Když zkoumá nové věci a žasne nad nimi?

Když jsem se učila, jak psát pro děti, zjistila jsem, že pokud chci děti skutečně zasáhnout, musím sáhnout hluboko do svého nitra a dotknout se svého vlastního dětství. Musím znovu pohlédnout na svět očima dítěte, a psát tak, aby toto dítě ve mně cítilo smutek či radost, aby plakalo nebo se smálo.

Nikdy není tak důležité si pamatovat, jaké to je být dítětem, jako když pracujete s dětmi. Pohled zpět na své dětství nemusí být samozřejmě vždy snadný. Ne každý má na dětství dobré vzpomínky. V minulosti se může ukrývat i bolest, strach, odmítnutí, zneužití či zranění. Ale i tak existuje dobrý důvod si svou minulost pamatovat. Tím důvodem jsou děti, které trpí dnes. Při svém vyučování dětí se s nimi jistě setkáte.

Ježíš řekl Petrovi: „Šimone, Šimone, hle, satan si vyžádal, aby vás směl tříbit jako pšenici. Já jsem však za tebe prosil, aby tvá víra neselhala. *A ty, až se obrátíš, buď posilou svým bratrům.*“ (Lukáš 22,31–32; kurzíva autorka). Byli jste v dětství třibeni, cítili jste se jako pšenice na mlatu? Posilujte nyní své malé bratry a sestry, vždyť jim přece rozumíte.

I Pavel zažil těžké časy, avšak napsal, že se to děje, „abychom nespolehali na sebe, ale na Boha, který křísí mrtvé“ (2. Korintským 1,9). Také řekl: „Pochválen buď Bůh a Otec našeho Pána Ježíše Krista, Otec milosrdenství a Bůh veškeré útěchy! On nás potěšuje v každém soužení, abychom i my mohli těšit ty, kteří jsou v jakékoli tísní, tou útěchou, jaké se nám samým dostává od Boha“ (2. Korintským 1,3–4).

Zlé časy prožil dokonce i Ježíš. Epištola Židům 4,15–16 nám dosvědčuje, že Ježíš je „velekněz, který na sobě zakusil všechna pokušení jako my, ale hříchu se nedopustil. Přístupme tedy směle k trůnu milosti, abychom došli milosrdenství a našli slitování a pomoc v čase nouze.“

Ježíš se nestal člověkem pro nic za nic. On zná hněv. Ví, jaké to je mít starosti. Ví, jak chutná zklamání a dokonce i zrada. Poznal smích i pláč. Zná únavu i neporozumění. Zažil posměch. Zažil vítězství a zažil prohry.

I my to vše známe. Víme, jaké je být dítětem. Zažili jsme to. A nebyli jsme dětmi pro nic za nic. Nyní by děti měly mít možnost u nás „nalézat milosrdenství“. Ať u nás mohou „dojít slitování a pomoci v čase nouze“!

Dětský svět

Podívejme se nyní na svět očima dítěte. Pokusme se zavzpomínat, jaký tenkrát byl.

Dětský svět se řídí vlastní logikou

David Elkins říká: „Děti cítí velmi podobně jako my, ale myslí úplně jinak než my.“⁴¹ Děti jsou na světě relativními nováčky. Snaží se je pochopit nejlépe, jak to jde. Reagují způsobem, který jim připadá logický. Jejich logika však často pramení z jejich představivosti. Stačí dítěti naslouchat, abychom pochopili, že jeho myšlenky nejsou jako ty naše. V několika dalších kapitolách si povíme více o tom, proč tomu tak je. Chcete se naučit správně s dětmi komunikovat? Tak jim musíte naslouchat. Naslouchat jejich myšlenkám.

Jeden z mých synů říkal nohavicím „nohavy“. Logické, že? Když mu byly tři roky, fascinovaly ho mé stříhačské nůžky. Byly velice ostré, takže jsem je před dětmi ukrývala do plastického pouzdra. Jednoho dne si je opatrně prohlédl a pak se zeptal: „Dá se s tím nůžat?“ Pračka pere, utěrka utírá, a nůžky musí nůžat. Samozřejmě! Dává to přece perfektní smysl.

Dětský svět je plný možností

Japonský violinista Šiniči Suzuki vyvinul roku 1940 způsob, jak učit malé děti hrát na hudební nástroje. „V mysli začá-

tečnicka je mnoho možností. V mysli mistra jen pár,“ řekl². Děti věří, že možné je téměř všechno. Často prohlásí „Já to umím!“, v situaci, kdy my sami máme značné pochybnosti.

Pamatuji si, jak jsem přesvědčovala svou matku, že dokážu donést koláč z auta do kuchyně. Koláč tu pouf nepřechal. Já ano, díky maminčině laskavosti. Děti si někdy způsobují nesnáze, když věří, že svou vlastní silou všechno zvládnou. Na druhé straně je víra ve své schopnosti silnou motivací, která pomáhá dětem v učení a při plnění složitých úkolů.

Dětský svět je směsicí fantazie a reality

Víra, že vše je možné, pramení částečně z aktivní dětské představivosti. Přibližně do osmého roku života je pro dítě těžké oddělit představu a skutečnost. Pokud se dítěte týká, je Medvídek Pú skutečný živý kamarád. Barney, fialový dinosaurus, si může kdykoli přijít hrát na dvorek. Zvířata mluví a postavy z příběhů prožívají skutečná dobrodružství. A jakmile se večer v dětském pokoji zhasne, hrníčky a talířky seskakují z polic a zpívají a tancují jako ve filmech Walta Disneye.

Jednou, když jsem odjízděla za nějakými povinnostmi, mne můj předškolní syn prosil: „Mami, uděláš pro mě něco? Zastav se prosím tě u řeky a přivez mi kačera. A kdybys potkala hrocha a slona, tak je taky vezmi s sebou.“

Dokud jsem neměla děti, učila jsem v soukromém centru pro předškolní děti blízko Los Angeles. Jednoho dne jsme připravovali venkovní gril na klobásy. Učitel podpálil dřevěné uhlí. Jeden z chlapců jej fascinovaně pozoroval, pak ukázal na uhlí a zeptal se: „A tohleto se promění na klobásy?“ Zjevně čekal, jestli se nepříhoda nějaká magická událost.

Psychologové vědí, že lidské reakce nejsou dány objektivní okolní skutečností, ale tím, jak tuto realitu vnímáme. Dětský svět je tak prostoupen představivostí, že i dětské reakce jí bývají z velké části určeny. Proto děti někdy reagují silněji než my. Dětská reakce může být přehnaně úzkostná, fobická nebo vzrušená. Její úroveň může být velmi odlišná od naší. To se netýká jen předškolních dětí, ale i dětí starších než pět let a dokonce i dospívajících.

Dětský svět má méně zábran

Dítě se rodí jako naprostý egocentrik. Ani za mák jej nezajímá, co si o něm pomyslí jiní. Nestará se o společenské konvence, ani o to, jak se chovat před cizími lidmi. Nemá téměř žádné zábrany. Nejedno rodinné tajemství se dostalo přes dítě až k učiteli.

Čím mladší je, tím méně zábran dítě mívá. Když malé dítě nezná správný výraz pro popisovanou skutečnost, prostě si slovo vymyslí. Jeden čtyřletý chlapeček vyprávěl: „Ta sušenka se mi přilepila v puse na patro. Tak jsem musel vzít jazyk a vyjazykovat ji.“

Nedávno jsem čekala ve frontě na poště a krátila jsem si čas pozorováním asi osmnáctiměsíční holčičky. Sledovali ji i všichni ostatní. Zatímco její matka stála v řadě, dívka šplhala, kam se jen dalo, a zkoumala vše, co jí přišlo do cesty. Vytahovala ze zásobníků veliké dopisní obálky a škubala za lana vymezující postup fronty. Ta malá byla plná energie a vybíjela jí tolik, kolik jen byla její matka ochotná povolit.

Když odcházely, mávala holčička postupně každému v řadě. Všichni jsme jí na oplátku mávali také, kromě jednoho pána, který byl příliš zabrán do své korespondence. Naši malou slečnu to nijak neodradilo, kurážně přikráčela přímo k němu a zamávala mu rovnou před obličejem.

Dětský svět je plný záhad

Děti si velmi dobře uvědomují, že je obklopuje spousta věcí, které neznají, a jsou plné přirozené zvědavosti a výzkumných tendencí. Pokud dítě neztroskotá na problémech s učením, může mu tato touha zůstat až do dospělosti.

Se čtvrtým až pátým rokem přichází období, kdy jsou děti nadšeny z objevování a poznávání světa kolem sebe. V tomto věku kladou množství otázek. Jednou jsem jela na výlet se svou třídou čtyřletých dětí. Cestou jsem se zájmem pozorovala chlapce, který seděl vedle mne. Náhle jsem zpozorovala těžký nákladní vůz, který převážel starý domek.

„Podívej, dům se stěhuje,“ ukázala jsem svému sousedovi.

Můj malý přítel chvíli zíral v posvátné úctě a pak se zamýšleně zptal: „Ale kde má kořeny?“

Dětský svět je často příliš velký

Dítě se ve světě dospělých střetává s mnoha nepochopitelnými věcmi, z nichž může vzejít strach, jemuž nerozumíme zase my dospělí. Můj syn chtěl vždy před spaním zatáhnout žaluzie, „aby noc nemohla dovnitř“.

I v prostých fyzikálních mírách je svět dítěte mnohem větší, než náš. Pamatujete si, jaké to bylo, sedět v křesle a nohama nedosáhnout na podlahu? Pamatujete, jak jste nebyli schopni dohlédnout nahoru na kuchyňskou linku? Pamatujete si, jak jste stáli ve skupině s dospělými a pohlíželi jim tak zhruba na úroveň opasku?

Přestavte si, jaké by to bylo teď, mít náhle všechny schody zvětšené ve stejném poměru, v jakém se jeví normální schody dítěti. Jak namáhavé kroky byste museli dělat? Kolik energie by stálo vyběhnout po schodišti? Dítě stráví velkou část svého času přelézáním, podlézáním, oblézáním či prolézáním překážek, které je každodenně obklopují.

Ale fyzikální svět není jediný zahlcující faktor. Stejně jako my ostatní, i každé dítě je neustále bombardováno všemi druhy podnětů, které závodí o jeho pozornost. Průzkum z roku 1993 ukázal, že průměrný Američan je konfrontován asi se třemi tisíci reklam denně, což znamená jeden milión devadesát pět tisíc za rok. Od narození do svých patnácti let tak dítě shlédne více než šestnáct miliónů a čtyři sta dvacet pět tisíc reklam³. A každá z nich se snaží být nejhlasitější, nejbarevnější, nejživější a nejatraktivnější, aby přitáhla nejvíce pozornosti.

Jedno jaro pořádala naše symfonie dětský koncert, výlet světem hudby od počátků času až po poslední léta dvacátého století. První „hudební témata“, která jsme slyšeli, byla z přírody – potok zurčel, ptáci zpívali, vítr províval listy na stromech a pes štěkal.

S každým dalším obdobím se přidávaly další a další hudební nástroje a stále nové a nové zvuky. Tak to pokračovalo, až nakonec se tóny zhroutily do kakofonie moderní avantgardní hudby, v níž se mísilo řinčení strojů a městské dopravy se zvuky hudebních nástrojů. Dirigent poznamenal, že dnešní svět nás učí „vypínat zvuk“. Každý den jsme nuceni odfiltrovávat periferní zvuky, jinak bychom se nemohli soustředit na svoji práci.

Proto snad stojím metr od svého dítěte, volám ho jménem, a ono nereaguje? Možná jen vypíná zvuk, aby se mohlo soustředit na to, co právě dělá.

V dětském světě je stále „ted“

Dospělí si často stěžují, jak ten čas letí. Každý rok uteče rychleji než předchozí. Mluvila jsem o tom se svým šestnáctiletým synem. „Pro dospělé je rok skutečně kratší,“ komentoval to. „Jen si to představ. Když je ti šest, je rok jedna šestina celého života. Ale když je ti čtyřicet šest, je to jen jedna šestačtyřicetina. Čím jsi starší, tím je to kratší.“ Pomineme-li toto filozofické téma, je skutečnost taková, že děti nedisponují dostatečnou mentální kapacitou potřebnou k pochopení toku času. Tato schopnost se vyvíjí kolem sedmého či osmého roku života, a menší děti proto žijí v přítomnosti. „Před dávnými časy“ znamená pro malé dítě „včera u babičky“. Můžete mu říct: „Za čtrnáct dní budeš mít narozeniny.“ Zítřka se probudí a bude se vás ptát: „Už mám narozeniny?“ Vánoce mohou být za dveřmi, ale malému dítěti to může připadat jako věčnost.

Dětský svět je soběstředný

Děti se nerodí s ohledy či myšlenkami na ostatní lidi. Je přirozené, že čím je dítě mladší, tím egocentričtější je jeho vnímání. Když je mu zima, má hlad, potřebuje přebalit či se mu špatně leží, dá to obvykle okamžitě najevo. Svět se točí kolem něj. Nic jiného nezná.

Jak dítě roste, začíná komunikovat se stále širším a širším okolím. Objevuje způsoby, jak ovlivňovat okolní svět, a postupně spatří i potřeby ostatních lidí. Avšak dobrovolná preference cizích potřeb před vlastními už vyžaduje vysoký stupeň zralosti. Tato zralost se vyvíjí v závislosti na tom, jak jsou uspokojovány vlastní potřeby dítěte. Uspokojení potřeb pak dítě osvobodí a umožní mu naplňovat i potřeby druhých.

Proč studovat dětství?

Část citlivého přístupu k dětem spočívá ve schopnosti nahlížet, jaký je svět z jejich pohledu. Tyto informace jsou pro nás cenné. V první řadě nám umožní jasněji rozeznávat potřeby

dítěte. Dále získáme k dítěti větší respekt a dokážeme s ním efektivněji komunikovat.

Jedna cesta k dětskému pohledu leží ve vzpomínkách na vlastní dětství. Další způsob spočívá v pozorování dětí a v naslouchání. Také se můžeme učit od lidí, kteří se zabývají studiem dětství.

Robert Coles, profesor psychiatrie a humanitní medicíny na Harvard Medical School, strávil třicet let nasloucháním dětem. Za svůj pětidílný dokument Děti krize obdržel Pulitzerovu cenu. V interview Robert Coles pravil, že děti „nám dávají šanci spatřit velkou část toho, co jsme: lidé zápasící o pochopení světa, který nás obklopuje“. Musíme „brát děti jako lidské bytosti, na které ještě čeká ono sešňěrování a omezení, jímž někteří z nás už prošli během přijímání kompromisů v procesu zvaném dospívání. Důvodem není snaha romantizovat dětství, nýbrž snaha o porozumění dětské perspektivě. Oni jsou tu totiž noví. A jako nováčci mají otevřenou mysl i srdce.“⁴

A je tu ještě jeden důvod, pro který bychom se měli snažit o pohled dětskýma očima. Ježíš řekl: „Amen, pravím vám, jestliže se neobrátíte a nebudete jako děti, nevejdete do království nebeského“ (Matouš 18,3). I kdyby neexistoval žádný jiný důvod než tento, je dětství hodno dlouhého, důkladného prozkoumání. V Božím království jsme všichni dětmi jednoho Otce. Takže jsme děti, které učí jiné děti. Společně se proto můžeme zaradovat nad slovy Ježíše Krista: „Nechte děti přicházet ke mně... neboť takovým patří Boží království“ (Marek 10,14).